

УДК 664.003.145

Герасименко Б. О.

Національний університет харчових технологій

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ КООРДИНАТ

У статті проаналізовано сучасний стан харчової промисловості України. Здійснено оцінку основних економічних показників діяльності галузі. Досліджено тенденції і визначено перспективи розвитку вітчизняного харчового виробництва в системі євроінтеграційних координат.

Ключові слова: харчова промисловість, виробництво, експорт, інвестиції, інтеграція.

Постановка проблеми. Харчова промисловість завжди вважалася для України пріоритетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме місце держави в когорті світових країн-лідерів із виробництва продуктів харчування. Доступність харчових продуктів, їх якість та екологічність впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виступають індикаторами її соціальної стабільності. З огляду на це необхідність аналізу проблем харчової промисловості й розробки практичних рекомендацій щодо їх подолання не викликає жодного сумніву.

Водночас посилення процесів глобалізації та інтеграція України до світової спільноти, поперше, зробили економіку нашої держави більш вразливою до зовнішніх загроз і, по-друге, висунули перед нею серйозні вимоги щодо забезпечення відповідного рівня її конкурентоспроможності. Це, зокрема, стосується й харчової промисловості. Відповідність світовим стандартам може бути досягнута тільки за умови переходу галузі на інноваційну модель розвитку та активного впровадження сучасних технологій харчового виробництва. Відтак питання щодо підвищення ефективності функціонування вітчизняних харчових підприємств, виявлення загроз і потенційних можливостей зростання галузі, а також покращення рівня якості та конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування набувають неабиякої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що пошук шляхів ефективного розвитку харчової промисловості України, усунення негативних тенденцій її функціонування турбують низку провідних вітчизняних учених. Зокрема, розвиток підгалузей харчової промисловості на різних етапах досліджували такі вчені, як Борщевський П. П., Дейнеко Л. В., Заїнчковський А. О., Купчак П. М., Крисанов Д. Ф., Осіпов П. В., Прядко В. В., Сичевський М. П., Скопенко Н. С., Чернюк Л. Г. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, більшість вчених не приділяють належної уваги перспективам розвитку харчової промисловості після набуття членства Україною в міжнародних структурах європейсько-го та світового рівнів.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану і характерних тенденцій розвитку вітчизняної харчової промисловості в системі євроінтеграційних координат.

Виклад основного матеріалу. Харчова промисловість є однією із провідних системоутворюючих галузей вітчизняної економіки. Вона безпосередньо задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, формуванні її експортного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку

економічного зростання України.

Як і будь-якій іншій галузі, харчовій промисловості притаманно чимало особливостей. Зокрема, продукція, що виробляється харчовими підприємствами, відноситься до товарів першої необхідності, а тому користується постійним попитом (на харчі витрачається половина бюджетів вітчизняних домогосподарств); галузь має тісні інтеграційні зв'язки із сільським господарством, а відтак підвищення ефективності функціонування підприємств, що до неї належать, неможливе без вирішення проблем, які наявні сьогодні у тваринництві та рослинництві; ринок продовольства характеризується значною ємністю, що робить харчову промисловість достатньо привабливою для інвестицій.

Важливість галузі для економіки нашої країни обумовлена її питомою вагою в загальних обсягах виробництва і реалізації промислової продукції, експортним потенціалом та обсягами податкових надходжень, які вона забезпечує. У 2012 році харчова промисловість займала друге місце за обсягами реалізованої продукції (перше місце традиційно посідає металургійне виробництво). Її частка становила 16%, включаючи напої і тютюнові вироби [8]. Однак, як засвідчують дані, представлені на рис. 1, починаючи з 2005 року в Україні спостерігається зниження обсягів виробництва продуктів харчування.

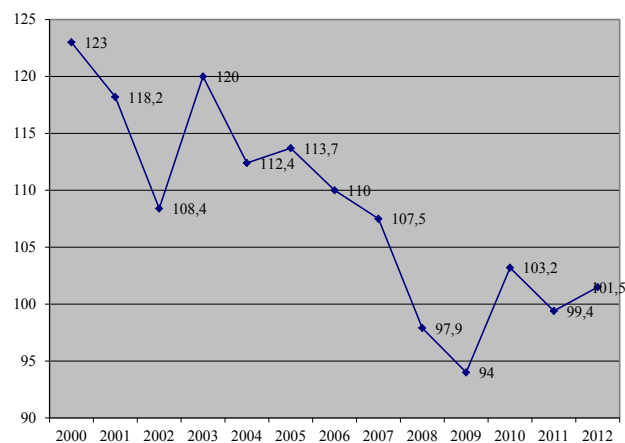

Рис. 1. Індекси виробництва продукції харчової промисловості України в 2000-2012 рр., % до попереднього року [8]

Та більш негативною, на нашу думку, є стійка тенденція до зниження темпів їх виробництва (лінія тренду), якими характеризуються останні 11 років функціонування галузі. Це пов'язано і з низьким рівнем платоспроможного попиту, оскільки більш ніж у третини домогосподарств країни доходи на душу населення не дотягують до

прожиткового мінімуму [12, с. 163], і з відсутністю системного підходу в державній політиці до забезпечення стабільного та ефективного зростання галузі. Як наслідок, відбувається зниження рівня прибутковості вітчизняних харчових підприємств.

Найвищі темпи падіння характерні для виробництва вина виноградного, овочів консервованих натуральних та свинини мороженої (табл. 1). Проте, протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення споживання напівфабрикатів м'ясних, олії та соків.

Таблиця 1
Зміна обсягів виробництва основних видів продукції харчової та переробної промисловості України за 2012 рік, у % до 2011 року [6]

Види продукції	Зміна обсягів виробництва, %
Соки концентровані, включаючи купажовані, крім томатного соку	+95,2
Напівфабрикати м'ясні	+32,9
Олія соняшникова нерафінована	+16,6
Масло вершкове	+15,7
Води натуральні мінеральні негазовані	+12,5
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені	+6,4
Молоко оброблене рідке	+6,0
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	+4,4
Продукти кисломолочні	+3,6
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі чи охолоджені	+2,7
Горілка, інші міцні спиртві напої	+1,6
Крупи	+1,2
Шоколад	+0,6
Вироби ковбасні	+0,4
Напої безалкогольні	+0,1
Борошно	-0,2
Коньяк	-0,7
Пиво солодове	-1,5
Сигарети	-1,7
Води натуральні мінеральні газовані	-1,9
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені	-2,1
Соки натуральні (включаючи апельсиновий)	-3,9
Вироби кондитерські з цукру	-4,1
Лікери, солодкі наливки, спиртві настоянки, інші спиртві напої	-4,5
Вироби хлібобулочні	-5,3
Соки купажовані натуральні	-6,3
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена	-7,1
Сири жирні	-7,6
Цукор білий кристалічний буряковий	-8,0
Маргарин і продукти аналогічні	-8,9
Яловичина і телятина, морожені	-9,7
Сири сичужні	-11,1
Спирт етиловий неденатурований із вмістом спирту не менше 80 об. %	-12,2
Свинина морожена	-13,9
Овочі консервовані натуральні	-18,3
Вино виноградне	-26,6

За даними Державної служби статистики України, рентабельність виробництва харчових продуктів є достатньо низькою. У 2012 р. вона становила лише 4,5%, що на 1,3%, 2,1% та 10,3% нижче, ніж рентабельність целюлозно-паперової галузі,

машинобудування та діяльності, пов'язаної із видобуванням усіх видів корисних копалин відповідно. У зв'язку з цим постійно зростає кількість харчових підприємств, які за результатами своєї діяльності зазнають збитків. Якщо частка збиткових підприємств харчової промисловості України у 2007 році становила 33,2%, то за підсумками 2012 року вже 59,3% підприємств галузі завершили рік із від'ємним фінансовим результатом [6].

Як наслідок, число підприємств-виробників харчової продукції, а відповідно і кількість зайнятих на них працівників постійно скорочуються.

Незважаючи на існуючі проблеми, харчова промисловість залишається потужним бюджетоформуючим джерелом. Тільки впродовж 2005-2012 рр. загальний обсяг податків та обов'язкових платежів, сплачених харчовими підприємствами країни до бюджетів усіх рівнів, збільшився у 4 рази. За даними Державної служби статистики України, у 2012 році харчова промисловість забезпечила 86,7 % податкових надходжень від підприємств АПК [10, с. 52].

Зростання обсягів виробництва деяких видів продуктів харчування стало наслідком їх експортної орієнтації. За даними аналітичного дослідження, проведеного спеціалістами АТ «ЕрстеБАНК», у 2010 році Україна займала перше місце у світі за обсягами виробництва та експорту соняшникової олії [11, с. 25]. Сукупний обсяг її експорту склав 2701,4 тис. т (90% загального обсягу виробленої у країні олії) на загальну суму \$2 370,2 млн. (порівняймо: у 2001 році обсяги реалізації цієї продукції за кордон були майже у 6 разів нижчими, а саме 473,2 тис. т олії на загальну суму \$216,6 млн.) [5, с. 6]. Найбільшими країнами – споживачами української соняшникової олії були: Індія, на яку припало 26% сукупного експорту, Туреччина – 12% і Єгипет – 9%.

Поступово зростає експорт хлібобулочних виробів, які переважно направляються у прикордонні населені пункти сусідніх із Україною районів Росії, Білорусі та Молдови. Хоч хлібобулочні вироби є товарами нетривалого зберігання, вітчизняна хлібопекарна промисловість має ту перевагу, що часто простіше і ближче їх доставити з українських хлібо заводів, ніж з великих міст зазначених країн. До того ж відпускна ціна на хліб та хлібобулочні вироби у вітчизняних підприємств є нижчою, а якість – досить високою.

У європейських споживачів користується попитом і вітчизняна кондитерська продукція. Проте останнім часом на вітчизняному ринку кондитерських виробів побільшало імпортової продукції, переважно із Білорусі, Росії і країн ЄС. Можливість цінової конкуренції іноземної та вітчизняної кондитерської продукції часто пов'язана із недобросовісними методами конкурентної боротьби, а саме заміною деяких дорожчих та якісних компонентів на значно дешевші й менш якісні. Неодноразово виявлялося, що в багатьох сортах введеного з-за кордону шоколаду занижено вміст масла-какао, або цей продукт взагалі замінений на дешевий рослинний жир. Зниження собівартості продукції може досягатися шляхом заміни лісових горіхів (фундука) арахісом, зменшення вмісту сухого молока і збільшення вмісту сої, використання дешевих сортів кондитерського жиру й т.п. Як наслідок, дешевий низькоякісний імпортований поступово починає витісняти українські кондитерські вироби з внутрішнього ринку.

В Україні ще одним експортним товаром тривалий час була яловичина. Проте останні роки

спостерігається поступове скорочення обсягів її реалізації за кордон. Необхідно відзначити, що дана тенденція є типовою для багатьох країн світу. Сьогодні світовий ринок яловичини переживає стагнацію споживання та спад виробництва. Світові лідери згортають виробництво цієї продукції, а азійські країни, якщо й нарощують, то лише для задоволення внутрішнього попиту.

Абсолютно протилежна ситуація спостерігається на ринку свинини. Незважаючи на всі кризи, виробництво її у світі зростає. Однією з причин цього є підвищення попиту з боку Китаю, США, ЄС, а також нових азійських економік. Однак коло експортерів свинини є досить обмеженим – США, деякі країни ЄС. Теоретично це могло б дати вітчизняній харчовій промисловості гарний шанс відновити свій вплив на світовому ринку м'яса.

Окрім зазначених вище продуктів, певною експортною спроможністю характеризуються такі товари, як сири, горілка, пиво і цигарки.

Досить непоганий експортний потенціал харчової промисловості робить її привабливою для іноземних інвесторів. За даними Державної служби статистики, ця галузь займає друге місце за обсягами прямих іноземних інвестицій (після металургії, в яку традиційно спрямовується понад 40% усіх іноземних інвестицій). Наприклад, у 2012 р. на харчові підприємства України надійшло \$ 2995,3 млн. прямих іноземних інвестицій (рис. 2). Та, незважаючи на значні грошові надходження з-за кордону, а також враховуючи нестачу власних коштів й обмеженість державного інвестування інтенсифікації процесів виробництва харчових продуктів, підвищення технічного рівня підприємств харчової промисловості залишається проблемою «номер один».

Одним із дієвих напрямів підвищення ефективності функціонування харчової промисловості науковці вважають розвиток інтеграційних зв'язків і побудову на їх основі інтегральних об'єднань. Як зазначає Скопенко Н., більш значні конкурентні переваги (зокрема ті, що мінімізують залежність від постачальників та коливань цін на сировину) матимуть ті підприємства-виробники харчових продуктів, що входять до вертикально інтегрованих структур. Для таких структур характерний замкнений цикл виробництва – від виробництва, зберігання і переробки сировини до виробництва та реалізації готової продукції, що дозволяє їм отримати економію на витратах, раціонально управляти ресурсними, інформаційними потоками [3, с. 181].

Рис. 2. Структура прямих іноземних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів станом на 01.10.2012, % [4]

Харчова промисловість є важливою складовою агропромислового комплексу України. Як заключна ланка технологічного ланцюга ця галузь повинна виконувати своє безпосереднє призначення, а саме – якомога краще зберегти і переробити сільськогосподарську продукцію, перетворивши її на товари високої якості. Однак питання дотримання якості та екологічної безпеки продуктів харчування все ще залишаються для нашої держави доволі гострими.

На відміну від європейських країн головним критерієм для вітчизняних товаровиробників і споживачів виступає зовсім не якість продуктів харчування, а їх ціна. Норми безпеки, що містяться в державних стандартах, є незмінними вже тривалий час, зусилля вітчизняних стандартизаторів та споживачів часто ігноруються державними інститутами. Через неефективність державного контролю в Україні продовжують випускатися низькоякісні вітчизняні продукти та імпортуватися харчі й напівфабрикати сумнівної якості.

Висновки і пропозиції. Набуття членства Україною в міжнародних структурах європейського та світового рівнів спонукає вітчизняну економіку здійснювати заходи щодо спеціалізації й концентрації виробництва, міжнародної кооперації та інтеграції. Успішна реалізація цих заходів дозволить вітчизняній харчовій промисловості посісти належне місце не лише на внутрішньому, а й на світових ринках.

Список літератури:

1. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів : монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
2. Поддєрьогін А. М. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України / А. М. Поддєрьогін, А. В. Корнилюк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 94-100.
3. Скопенко Н. С. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку / Н. С. Скопенко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. Част. 1. – С. 179-183.
4. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Статистичний збірник «Промисловість України у 2001-2007 роках» // Державний комітет статистики України. – К., 2008. – 304 с.
6. Статистичний збірник «Промисловість України у 2007-2012 роках» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
7. Статистичні матеріали Державної митної служби України «Зовнішня торгівля України» [Електронний ресурс] // Державна митна служба України. – Режим доступу : www.cus-toms.gov.ua/dmsu/control/cstat/f3/showstat.
8. Статистичний щорічник «Україна у цифрах у 2012 році» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
9. Шелудько Е. І. Структурно-технологічні засади модернізації харчової промисловості України / Е. І. Шелудько // Ефективна економіка: електронний журнал. – Режим доступу : www.econ-nomy.nauka.com.ua.

10. Харчова промисловість України [Електронний ресурс] // Престиж медіа Інформ. – Режим доступу : www.prestigemedia.com.ua/project/agro.
11. Харчова та переробна промисловість. Галузевий огляд, підготовлений АТ «ЕрстеБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.business.ua/upload/analytics/Food%20and%20Beverage.pdf.
12. Якимчук Т. В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України / Т. В. Якимчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4(106). – С. 162-168.

Герасименко Б. А.

Национальный университет пищевых технологий

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ КООРДИНАТ

Резюме

В статье проанализировано современное состояние пищевой промышленности Украины. Осуществлена оценка основных экономических показателей деятельности отрасли. Исследованы тенденции и определены перспективы развития отечественного пищевого производства в системе евроинтеграционных координат.

Ключевые слова: пищевая промышленность, производство, экспорт, инвестиции, интеграция.

Gerashenko B. A.

National University of Food Technologies

CURRENT STATUS AND FUTURE OF FOOD IN THE UKRAINE EURO INTEGRATION COORDINATES

Summary

This paper examines the current state of the food industry in Ukraine. The estimation of the main economic indicators of the industry. The tendencies and outlines the prospects of development of domestic food production system euro integration coordinates.

Key words: food, production, exports, investment, integration.

УДК 519.8

Горбачук В. М.

Институт кибернетики имени В. М. Глушкова Национальной академии наук Украины

ЕКОНОМІКА ОБОРОНИ

Економіка оборони спричинена рядом питань, на які має зважати кожна країна при гарантуванні своєї національної безпеки. Застосовуючи економічні поняття і методи, економіка оборони намагається відповідати на ці питання так, щоб розуміти взаємозалежність цих питань для різних країн і місце безпеки даної країни у міжнародній системі безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічне протистояння, стримування, оборонні бюджети, альянси, міжнародний конфлікт.

Постановка проблеми полягає в належній економічній організації найважливішої функції держави – оборони. Економіка оборони (ЕО) намагається відповідати на такі широкі питання: у чому справді полягає безпека; як рідкісність ресурсів, розподіл доходу і стадія економічного розвитку впливають на безпеку, досягнувши кожною країною у міжнародній системі; взаємозв'язки між секторами оборони й національними економіками як у межах країни, так і поміж країн; ефективність гарантування безпеки; структури стимулювання, які ускладнюють або розв'язують конфлікт; суспільні інститути, які сприяють чи заважають миру, стабільності, рівності [2].

Сучасні дослідження економістів визначають національну безпеку за допомогою трьох факторів: а) обсяг національних ресурсів, доступних зараз і в майбутньому; б) частка цих ресурсів, яку виділяють на цілі національної безпеки [1]; в) ефективність використання цих виділених ресурсів [13].

Нерозв'язаною проблемою для України залишається фактор б). За Законом «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р., фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок Державного бюджету України в обсягах, розмір яких визначається щорічно Законом України «Про Державний бюджет України», які забезпечують належне виконання завдань оборони, але не менше 3% від запланованого обсягу валового внутрішнього продукту. Проте це скасував Закон «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 р., що визнав неконституційним Конституційний суд 22 травня 2008 р.

Мета роботи – вивчення війни, в усьому її розмаїтті (уникнення, причини, підготовка, початок, ведення, закінчення, наслідки тощо), яке залучає наукові сили будь-якого походження і кожної дисципліни. Економіка, стосуючись наслідків